

**ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ КРАЄЗНАВЧИХ
РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ
(НА МАТЕРІАЛАХ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)**

У статті висвітлено особливості перекладу творів Тараса Шевченка англійською мовою різними авторами. Здійснено порівняльний аналіз низки перекладів.

***Ключові слова:** твори Шевченка, поезія, Шевченкіана, Кобзар, реалія, переклад.*

***Hoshko O. Translation Fundamentals of Regional Realities in English (Based on Tadas Shevchenko's Poetry).** The article highlights the peculiarities of translating Shevchenko's works into English by various authors. The comparative analysis is implemented in a number of translations.*

***Key words:** Shevchenko's works, poetry, Shevchenkiana, the Kobzar, realia, translation.*

***Гошко О. Основы перевода краеведческих реалий на английский язык (на материалах поэзии Тараса Шевченко).** В статье освещены особенности перевода произведений Тараса Шевченко на английский язык разными авторами. Осуществлен сравнительный анализ ряда переводов.*

***Ключевые слова:** произведения Шевченко, поэзия, Шевченкиана, Кобзарь, реалія, перевод.*

Постановка проблеми. Засвоєння художньої спадщини Тараса Шевченка у різних країнах світу – це складний процес, який характеризує «потужній міжкультурний універсум» (М. Зимомря). Рецепція його творчості англійською мовою – один із істотних чинників утвердження духовних змагань українського народу у світовому літературному контексті. Особливий інтерес становить дослідження особливостей перекладу краєзнавчих реалій, що мають місце в поезіях Т. Шевченка.

Аналіз досліджень. На тлі шевченкознавства як розгалуженої науки узагальнюючого характеру набула проблематики стосовно визначення місця англійської культури в житті й творчих змаганнях Т. Шевченка.

Однак, попри наявність значної кількості таких досліджень, все ще залишається широке коло питань, які потребують глибшого вивчення. Так, аспект перекладу краєзнавчих реалій досі залишався поза прискіпливою увагою українських літературознавців.

Мета статті полягає у спробі розкрити специфіку інтерпретації творів Тараса Шевченка англійською мовою з проекцією на основі перекладу краєзнавчих реалій.

Виклад основного матеріалу. До першої половини ХХ ст. творчість Т. Шевченка перекладали англійською мовою спорадично [3, 70]. Після Другої світової війни стан інтерпретації Шевченкових віршів Шекспіровою мовою радикально змінюється. На це вказує вже перше повоєнне англійське видання його творів професором К. А. Меннінгом («Taras Shevchenko – The Poet of Ukraine. Selected Poems»). Книжка містить 35 віршів і поем, а також чотири фрагменти. Це – перше репрезентативне видання Шевченкових поезій англійською мовою. Початкові 59 сторінок призначені оглядові української літератури. Далі йдеться про життя поета, аналіз його поезій під заголовком «The Kobzar». До останніх входять вісім оригінальних віршів Кобзаря: «Гамалія», уривок з «Гайдамаків», «Заповіт», «Кавказ», «Посланіє» та ін.

Ось, наприклад, кілька рядків із поеми *Гайдамаки*:

Sons of mine, O haydamaki;
Broad's the world, and freedom,
Sons of mine, go out to revel
And to try your fate!
Sons of mine, who still are youthful
Children still untutored!
Who in all the world will greet you,
If you have no mother? [6, 111]

Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля, –
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі!

Сини мої невеликі,
Нерозумні діти!
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі? [4, 40].

Як бачимо, переклад дослівний. Немає тут ані намагання віддати рими і ритміки Шевченкового вірша, ані музики його поетичного слова.

Вислови «Sons of mine, who are still youthful» і «who in all the world will greet you» – цілковита проза, а рядок «Broad's the world, and freedom» не дуже добре віддає «світ широкий, воля», оскільки в англійській мові цей прикметник (broad) зазвичай не зіставляється зі словом world; у свою чергу, саме слово freedom не має цього значення в англійській мові що в українській *воля*. В перекладах К. А. Меннінг прагне зберегти ритми, ритміку і взагалі архітектуру Шевченкової поезії. Однак, це йому вповні не вдається. Тому він змушений впроваджувати нові поетичні образи, яких в оригіналі немає. Як приклад, подаємо рядки з поеми «Іван Підкова»:

At one time in Ukraina
Cannons roared like thunder,
At one time the Zaporoshtsy
Knew the path to power.
So they ruled and they acquired
Glory, yes, and freedom;
That is past-they've left behind them
Tombs upon the meadows [6, 81].

Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати!

Панували, добували
І славу, і волю –
Минулося: осталися
Могили по полю! [4, 24–25].

Уже у другому рядку перекладу є несподіваний поетичний образ «cannons roared like thunder» – «гармати ревіли як громи». Це порівняння послаблює силу, що має оригінал, бо обмежує поетичну асоціацію: гармати ревіли, як громи, а не інакше. Сила і краса цього рядка приваблюють його стислістю. Це надає йому певного напруження. А продовжений англійський рядок цього динамізму не має. Слова К. А. Меннінга «Knew the path to power» не передають значення Шевченкових слів, бо «знати шлях до влади» та «вміти панувати» – зовсім інші речі. З формального боку треба звернути увагу, що ритмічна і музична якість оригіналу поголовно оперта на повних римах саме тих коротких рядків: гармати-панувати; волю-полю; і на повторенні подібних або тих самих складів звуків: *-ати, - али, -упо, -олю* і т. п.

Від 1945 року переклади Т. Шевченка англійською мовою пережили ренесанс. У журналах та часописах в Америці, Англії та Канаді з'явилося чимало нових спроб відтворити Шевченкові вірші. Прислужилися тут і передруки перекладів Іваха, Сельвера, Меннінга та ін. Більшість цих перекладів була зумовлена ювілейними датами, тобто 100-літтям смерті поета (1961) і 150-літтям його народження (1964). Ці заходи української громади та її наукових установ демонструє збірка, що видана заходами НТШ і Народного Союзу в Америці під заголовком «Shevchenko's thoughts and Lyrics» (Jersey City, New York, 1961). Тут містяться 26 віршів українською і англійською мовами в інтерпретації різних перекладачів.

Нелегко вичерпно проаналізувати цілу низку англійських перекладів творів Т. Шевченка. Тому обмежуємося коротким оглядом трьох головних і доступних збірок перекладів Шевченкових творів англійською мовою, а саме: «Vera Rich. Song out of Darkness: Selected Poems» [9]; «John Weir. Taras Shevchenko: Selected Works» [8], «С. Н. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. The Poetical Works of Taras Shevchenko; The Kobzar» [10].

Збірка Віри Річ – це перша частина першого тому із запланованого тритомного видання Шевченкових творів англійською мовою. Немає сумніву, що ця праця вартісна. Перш за все вона містить змістовний вступ Павла Сельвера, який підкреслює якість перекладів Віри Річ, а також ширшу інформативну статтю «Taras Shevchenko: the Man and the Symbol» В. К. Маттюза і обширне вступне слово В. Свободи. Тут гідно представлені творчість Шевченка та його поезії, що мають особливе значення для української літератури і для українського народу. Крім перекладів 38 віршів та поем (між ними таких творів як «Кавказ», «І мертвим і живим», «Сон», «Гамалія», «Заповіт» і ін.), книжка охоплює вагомі примітки (с. 115–124) й обширну бібліографію англійської Шевченкіяни до 1961 р.

Заголовки перекладених віршів подано обома мовами, що дуже корисно для читача. Вірші Т. Шевченка у перекладах Віри Річ віддані вірно рядок за рядком з частим затриманням метрики і рими оригіналу. Щоправда, інколи поетеса передає жіночі рими Шевченка чоловічими. Так звані неповні рими, які так часто зустрічаємо у Шевченковій ліриці, як наприклад, *пору-морі* теж мають свої відповідні еквіваленти, напр. Слова «beams» і «sea» (с. 1, 5, 7). Тут треба ствердити: для дотримання рими і ритміки Віра Річ, подібно, як ми це бачили у перекладах Меннінга, мусить вносити новий образ. Так, наприклад, рядок «апостол правди і науки» передано «Apostle of wisdom, truth and right» (с. 111). Замість

двох Шевченкових понять «правди і науки» переклад має три: «wisdom, truth and right». Проте таких порушень Шевченкових образів у перекладах Віри Річ небагато. Інша позитивна риса перекладу – це дотримання духу оригіналу.

Відмінну оцінку натомість треба дати праці Taras Shevchenko за редакцією канадійця Івана Вивюрського, що виступає під прибраним прізвищем Джон Вір. Праця доволі обширна (469 сторінок). Крім 46 віршів та поем, включена теж автобіографія Шевченка, у тім числі уривки з його прози та щоденника. Грунтовною є стаття Євгена Кирилюка. Наприкінці подано примітки до поезій, короткий нарис про життя й творчість українського поета.

Переклади ліричних творів нерівні. Поодинокі трансформації інколи примітивні і цілком не відповідають духові англійської мови. Наприклад, «Садок вишневий коло хати» в перекладі «Beside the Cottage» переповнений дієприкметниками, на яких оперта його рима і ритміка. Наведемо першу строфу оригіналу, а опісля її переклад Гербертом Маршаллом з підкресленням відповідних конструкцій.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугаторі з плугами йдуть,
Співають, ідучи, дівчата,
А матері вечерять ждуть [8, 224].
Beside the cottage cherry-trees are *swinging*,
Above the cherries May-bugs *winging*,
Ploughmen with their ploughs are homeward *heading*,
And lassies as they pass are *singing*,
While mothers wait with suppers ready.

Так перекладено цілий вірш. Подаємо переклади цієї строфи Віри Річ, Андрусишина та Кіркконелля: Ось – відповідна строфа з-під пера Віри Річ:

Beside the house, the cherry's flowering,
Above the trees the May bugs hum,
The ploughmen from the furrows come,
And girls all wander homeward, singing,
And mothers wait the meal for them [9, 88].

Слова в обох перекладах майже такі самі, але переклад Віри Річ звучить природно і відповідає оригіналові.

Переклад Андрусишина-Кіркконелля цієї строфи трохи відмінний:
A cherry grove beside the cottage stands,
The beetles hum above the cherry-trees,
The ploughmen homeward plod in spent unease,

Young women likewise come in singing bands,
And mothers wait them all, with food to please [10, 303].

З одного боку, переклад більш адекватний, ніж попередній, бо слово «cherry grove» вірно передає «садок вишневий». Однак, струмись цієї строфи, натомість, не пливе так природньо, як у Віри Річ. Дієслово «stands», приміром, при кінці рядка, не відповідає синтактичному порядку англійської мови. У всіх перекладах відчувається намагання перекладачів якомога ближче дотримуватись змісту оригіналу. Перекладачі успішно вжили англійську баладну метрику у перекладах таких творів, як «Катерина», «Тополя», частина поеми «Гайдамаки», «Марина». Це примітно й для восьмискладових віршів у перекладах творів «Єретик», «Посланія», «Сон», «Відьма», «Неофіти», «Марія». Білий вірш теж ужито, наприклад, у перекладі «Великий Льох», «Чернець».

«Заповіт» поєднує в собі інтимно-суб'єктивний елемент з політично-патріотичним, тобто Шевченкове я з Україною. Музичну якість надають віршові теж евфонічні повторення римованих слів: *могили-милій, кручі-ревуций, море-гори, порвіте-окроніте*. Крім того, музична якість вірша обумовлена теж повторенням таких самих або споріднених складів: *поховайте, вставайте, кайдани, реве ревуций, вражою злою кров'ю* тощо. У «Заповіті» Шевченкове «Я» поволі зникає. Поет губиться, а на його місце стає Україна центральним словом. У перекладах, натомість, «Я» домінує. Це вже у деяких випадках видно з самих заголовків: у Іваха – «My Last Will», у Войничча – «Dig My Grave», навіть у Андрусишина-Кіркконнеля заголовком є «My Legacy». У всіх цих перекладах займенник «I» або його посестра форма «my» і т. п. часто повторюється.

Для унаочнення варто звернутися до першої строфи перекладу Джона Віра, підкреслюючи відповідні фоми:

My Testament

When am dead, then bury *me*
In *my* beloved Ukraine,
My tomb upon a grave mound high
Amid the spreading plain,
So that the fields, the boundless steppes,
The Dnieper's plunging shore
My eyes could see, *my* ears could hear
The mighty river roar [7, 183].

До речі, Сельвер першим переклав «I'll know naught of God», а за ним пішли Вір з версією: I nothing know of God; Вера Річ: I shall no God at all»; Андрусишин-Кіркконнель: I know no God at all».

З формального боку, два переклади, зокрема Віри Річ і Андрусишина-Кіркконнеля, найкраще віддають цілість оригіналу. Для порівняння дозволю собі навести перші строфи з обох перекладів. Спершу Віри Річ:

When I die, then make my grave
High on an ancient mound,
In my own beloved Ukraine,
In steppeland without bound;
Whence one may see wide-skirted wheatland,
Dnipro's steep-cliffed shore,
There whence one may hear the blustering
River wildly roar [9, 85].

І Андрусишина-Кіркконнеля:

When I shall die, pray let my bones
High on a mound remain
Amid the steppeland's vast expanse
In my beloved Ukraine;
That I may gaze on mighty fields,
On Dnieper and his shore,
And echoed by his craggy banks
May hear the Great One roar! [10, 271–272].

Висновки. Переклад Віри Річ ритмічно близький до оригіналу. Інтерпретації Віри Річ та Андрусишина-Кіркконнеля, без сумніву, цінні та вдалі. Завдяки названим перекладачам англомовний читач отримав змогу адекватно засвоїти творчість Т. Шевченка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздовський Д. Віра Річ... In *memoriam* / Д. Дроздовський // Всесвіт. – 2010. – № 1–2. – С. 227–230.
2. Зиморя М. Опанування літературного досвіду. Переємність традиції в засвоєнні поезії Тараса Шевченка / М. Зиморя, О. Білоус. – Дрогобич : Коло, 2003. – 268 с.
3. Кравченко О. Шевченкіана англійською мовою / О. Кравченко // Сучасність. – 1964. – № 8. – С. 70–84.
4. Повне видання творів Т.Г. Шевченка. – Варшава-Львів, 1938. – Т. XV : Шевченко в чужих мовах. За редакцією Романа Смаль-Стоцького. – 452 с.
5. Рудницький Л. Шевченко в англійських перекладах / Л. Рудницький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Філологічна секція. – Т. CLXXXVII : Доповіді Ювілейного наукового конгресу для відзначення сторіччя НТШ. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1976. – С. 116–125.
6. Manning C. A. *Taras Shevchenko the poet of Ukraine: Selected Poems* / C. A. Manning. – Jersey City: Ukrainian National Association, 1945. – 217 p.
7. *Selected poetry* / Taras Shevchenko ; [illustrated with reproductions of

drawings, sketches, outlines, etchings and paintings by Taras Shevchenko; translated from the Ukrainian by John Weir, Irina Zheleznova, Olga Shartse and Gladys Evans]. – Kiev : Dnipro Publishers, 1989. – 558 p.

8. Shevchenko's 'Aral Sea' Poems / transl. by Vera Rich // The Ukrainian Rev. – 1999. Vol. 46. – P. 87–89.

9. Song out of darkness : selected poems / Taras Shevchenko; [translated from the Ukrainian by Vera Rich with preface by Paul Selver; a critical essay by W.K. Matthews; introduction and notes by vy V. Swoboda]. – London : The Mitre Press, 1961. – 128 p.

10. The poetical works of Taras Shevchenko / translated from the Ukrainian by C. H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. – Toronto : University of Toronto Press for the Ukrainian Canadian Committee, 1964]. – 563 p.

УДК 101.9(477)

*Ірина ДАНИЛІВ,
Ірина ДМИТРІВ,
м. Дрогобич*

ІДЕЯ ДУШЕВНОГО МИРУ ТА ЩАСТЯ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У статті розглядаються особливості світогляду Григорія Сковороди, зокрема його погляди на душевний мир та щастя. Аналіз філософської концепції митця здійснюється на основі його філософської та релігійної поезії, байок та притч.

Ключові слова: Г. Сковорода, байка, душевний мир, поезія, притча, художній образ, щастя.

Danyliv I., Dmytriv I. The Idea of Soul's Peace and Happiness in Hryhorij Skovoroda's Literary and Philosophical Output. The article concerns the specific features of Hryhorij Skovoroda's world perception, in particular his view of soul's peace and happiness. The analysis of writer's philosophical conception is carried out on the basis of philosophical and religious poetry, fables and parables.

Key words: H. Skovoroda, fable, soul's peace, poetry, parable, character, happiness.

Данылив И., Дмытрив И. Идея душевного мира и счастья в творчестве Григория Сковороды. В статье рассматриваются особенности мировоззрения Григория Сковороды, в частности его взгляды на душевный мир и счастье. Анализ философской концепции художника осуществляется на основе его философской и религиозной поэзии, басен и притч.